

שהרי שנינו שם: (16) **אמר לו עד אחד:**
"אכלת חלב", והלה אומר "לא אכלתי",
פטור מן הקרבן.

ומשמע: **טעמא דאמר: "לא אכלתי" פטור**
הוא —

הא אישתיק, שתק ולא הכחישו מהימן.

ואמר עוד אבוי: אמר לו עד אחד: "נטמאו
טהרותי", והלה שותק, נאמן העד, ומשום
ששתיקת הבעלים כהודאה דמיא.

ותנא תונא: עד אחד אומר: "נטמאו", והלה
אומר: "לא נטמאו" — פטור. (17)

הרי משמע: טעמא דאמר: "לא", הא
אישתיק [שתק] מהימן.

ואמר עוד אבוי: אמר לו עד אחד:

שורך נרבע על ידי אדם, והרי הוא פסול 10-א

נוכחים, שמא יחזור בו אחד מהם, ואין מי
 שיעיד בדבר, ואם כן אנו אין אנו צריכים
 לעדים כי איננו חוששים בחזרתו של אחד
 מהם (13) —

או דילמא: לא מקיימא מילתא אלא בסהדי
[אין קיום לכל פעולה ממונית אלא בנוכחות
שני עדים לקיום הדבר], ואם כן אף חלוקתנו
אין לה תוקף בלי שני עדים?

אמר להו רב אשי: לא איברו סהדי אלא
לשקרי [שי"ן פתוחה וקו"ף קמוצה]; לא
נבראו העדים אלא כנגד השקרנים, ויש קיום
לחלוקתכם אף בלי שני עדי קיום.

אמר אבוי: אמר לו עד אחד לאדם: אכלת
חלב בשוגג וחייב אתה קרבן חטאת, והלה
— השומע — שותק, והביא הלה קרבן על
פיו, הרי העד נאמן והקרבן כשר, (14) ומשום
דשתיקתו כהודאה דמיא, (15)

ותנא תונא, כלומר: התנא של המשנה
בכריתות [יא ב] מסייע לדברי!

זה מועילה שתיקתו בכל מימרותיו של אבוי
 כאן.

ובהערות בעמוד הבא בסוף מימרותיו של
 אבוי, יתבאר, אם הנאמנות היא מכח השתיקה,
 או שיש כאן שיתוף בין העד לשתיקה, וכן
 תתבאר שם שיטה אחרת בזה.

עוד יתבאר שם לשיטת רש"י, למה צריכים
 אנו לשתיקתו, והרי קיימא לן ש"עד אחד נאמן
 באיסורין", ולמה לא נסתמך על עדות העד.

16. לשון המשנה שם, שונה במקצת מהלשון
 שלפנינו, וכך שנינו שם: "עד אומר אכל והוא
 אמר לא אכלתי, פטור".

17. כן היא הגירסא בספרים שלנו, והיא הוגהה

דאיסורא", ומשום האיסור שהם נאסרים
 בקרובים, ראה דבריו.

13. כן נראה לפרש על פי משמעות לשון הגמרא
 ולשון רש"י.

14. רש"י מפרש, שהנידון הוא לענין הכשר
 הקרבן, כלומר: שאין הוא חולין בעזרה; וראה
 כעין זה גם ברש"י ביבמות פז ב ד"ה וכי לא
 מכחיש; אך מלשון הר"ן משמע שהוא מפרש
 כפשוטו, שהנידון הוא לענין חיוב קרבן, [ראה
 בלשונו בין קושיותיו על ר"ת, שהקשה: למה
 אמרו "נאמן", ולא אמרו חייב קרבן].

15. כן מבואר ברש"י בהמשך הסוגיא, שמטעם

להקרבה, והלה שותק, נאמן, ומשום ששתיקת הבעלים כהודאה דמיא.

ותנא תונא במשנה בבכורות: "ואלו [הדברים] שאין שוחטין עליהן [את הבכור] לא במקדש [שאינם כשרים להקרבה], ולא במדינה [שאינן הם מותרים באכילה כשאר בכורות בעלי מומין]: **ושנעבדה בו** [בבכור] **עבירה** [שנרבע], **ושהמית** השור את האדם, ואין עדים בדבר אלא **על פי עד אחד או על פי הבעלים** [נאמן]. תיבה זו אינה כתובה במשנה שם].

כלומר, אם כי הבכור שנעבדה בו עבירה ושהרג אדם הרי הוא נפסל להקרבה ומותר לאכילה, מכל מקום אם אין ידוע הדבר אלא על פי עד אחד, או על פי הבעלים, אין הוא כשר להקרבה, ומאידך אף אינו מותר באכילה.

והרי: **האי "על פי עד אחד"** — שהוא נפסל על פיו להקרבה — **חיבי דמי!**?

אי דקא מודו בעלים בדבר, כך הרי אי אפשר לומר, כי אם כן תיקשי: הרי **חיינו "על פי הבעלים"** שכבר שנינו במשנה שהבכור נפסל להקרבה על פיהם, ולמה לי תו "על פי עד אחד"?!?

אלא לאו, בהכרח שהמשנה עוסקת בכגון **דשתיק** הבעלים, הרי למדנו שהעד נאמן כשהבעלים שותקים.

וצריכא, הוצרך אביי להשמיענו בכל אופנים אלו, ששתיקת הבעלים כהודאה דמיא!

דאי אשמעינן אביי רק **הך קמייתא** [רק את מימרתו הראשונה גבי עד שהעיד לו: "אכלת חלב"] שהקרבתו כשר אם שתק, כי אז הייתי אומר, לכן הוא כשר, משום **דאי לאו דקים** **ליה בנפשיה דעבד** עבירה [אם לא שבטוח הוא בעצמו שעשה עבירה], ודאי שהולין בעזרה **לא הוה מייטי** [לא היה הוא מביא חולין בעזרה], ולכן כשר הקרבן שהביא.

אבל כשאמר לו עד אחד "נטמאו טהרותיך", **מימר אמרינן** [הייתי אומר]: **האי דשתיק** משום **דסבר**: "חזי ליה בימי טומאתו" כלומר: אין הוא שותק משום שמודה הוא לדברי העד, אלא משום שלא איכפת לו, כי הרי אף לדברי העד ראויים אותם דברים שנטמאו לאוכלם כשהוא טמא.

ואי אשמעינן אביי רק **הא ד"נטמאו טהרותיך"**, ולא היה משמיענו דין זה גם גבי "שורך נרבע", כי אז הייתי אומר: מה ששתיקתו חשובה כהודאה גבי "נטמאו טהרותיך", הוא **משום דסוף סוף קא מפסיד** ליה את הטהרות **בימי טהרתו** שאינו יכול לאוכלם מפני שנטמאו —

אבל כשאמר לו "שורך נרבע", הייתי אומר שאין שתיקתו חשובה כהודאה, כי **מימר**

פטור, ופירושו: פטור מקרבן על ביאת מקדש שנכנס שם בטומאתו; וראה מה שכתב מהרש"א לבאר גירסא זו.

על פי מהרש"ל כמו שכתב מהרש"א משמו, וראה שם שתמה על גירסא זו; והגירסא בנוסחאות ישנות — כפי שכתב מהרש"א — "עד אחד אומר נטמאת והוא אומר לא נטמאתי,

אמר [הבעלים בלבן]: **כל השוורים לאו לגבי מזבח קיימי**, אין כל השוורים עומדים להקרבה, ולא איכפת לו בפיסל שורו לקרבן.

ולפיכך **צריכא** ליה לאביי להשמיענו בכל

שלושת האפנים האלו ששתיקתו חשובה כהודאה.⁽¹⁾

איבעיא להו:

ועוד הוכיחו מהמשך הסוגיא, שבעד פסול אינו נאמן, ואם הטעם משום שתיקה כהודאה למה צריך שיהיה העד כשר; ולכן פירשו הראשונים, שהעד הוא שנאמן ומשום ש"עד אחד נאמן באיסורין", ומה שאמרו: ש"הלה שותק", היינו שאינו מכחישו, כי אם הוא מכחישו אין העד נאמן, שעד אחד בהכחשת בעל דבר אינו נאמן, אבל באומר "איני יודע" הרי העד נאמן.

ובתוספות רי"ד שפירש אף הוא כן, הוסיף, שלכך הוצרך אביי להשמיענו שהוא נאמן, ואף על גב שבכל התורה עד אחד נאמן באיסורין, הוא משום שהייתי אומר, שאין אדם נאמן אלא על שלו, אבל להעיד על חברו, לומר לו "אכלת חלב", או "נטמאו טהרותיך", או "שורך נרבע", הייתי אומר שאינו נאמן, כשם שאין עד אחד נאמן לגבי ממונות, קא משמע לן שהוא נאמן.

ג. וכתב הר"ן שנראים לו דברי רבינו תם עיקר, וכתב שכן משמע גם מרש"י, אלא שאף לשיטתם: "אין הטעם [שהוא חייב קרבן, והטהרות טמאות וכו'] אלא מפני נאמנותו של עד [ואם הוא פסול לעדות אינו נאמן], דכל היכא דשתיק דמיחזי כמודה, העד נאמן, ולא מפני הודאתו בלבד, שאפילו יודע זה בלבד שאינו יודע בדבר כלום, חייב וכו', אלא גזירת הכתוב הוא באיסורין, מריבויא ד"או הודע אליו חטאתו" [גבי קרבן חטאת, ראה רש"י בתחילת הסוגיא], שתהא שתיקתו של בעל דבר לגבי עד אחד כהודאה, ולא מן הדין, שהרי אין דנין כן בממון [שתהא שתיקה כעין זו חשובה הודאה],

1. ביאור גדר הנאמנות בשלשת המימרות של אביי:

א. שיטת רבינו תם [כפי שהביאו הר"ן כאן, וכפי פשטות כוונת דבריו], שהעד אינו נאמן בכל אלו, וטעם הדין כאן הוא משום שהוא שותק ושתיקתו כהודאה דמיא, אבל אם אמר "איני יודע", כי אז לא היה נאמן העד.

וכתב הר"ן עוד על פי שיטה זו בשם התוספות [ראה בתוספות שלפנינו], שאם העד אינו אומר שבעל הבית יודע מזה, כי אז אין מסתבר לומר שתיחשב שתיקתו כהודאה, שאין שתיקתו אלא כאומר "איני יודע", ובוזה הלוא לא די לשיטת רבינו תם, ואין אנו עוסקים אלא באופן שאומר לו העד: "אף אתה יודע מכך", ואז אכן נחשבת שתיקתו כהודאה שהוא עצמו יודע מזה.

ב. הראשונים [הביאם הר"ן, וראה ברמב"ן ברשב"א ובריטב"א], הרבו להקשות על רבינו תם, "ודמי כמאן דמחו לה מאה עוכלי בעוכלא" [לשון הר"ן], ובין קושיותיהם הקשו עליו מלשונו של אביי: "נאמן", ולשיטת רבינו תם, הרי אין זה מחמת נאמנותו של העד, אלא משום שתיקתו של בעל הדבר שהיא כהודאה, ואם כן היה לו לומר: "חייב קרבן", "טהרותיו טמאות", "שורו פסול"; ועוד הקשו, שודאי משמע ממה ששינונו: "והלה אומר לא אכלתי", וכן ממה ששינונו: "והלה אומר לא נטמאו", שדוקא בהכחשה אינו נאמן, אבל כשאומר "איני יודע" הרי הוא נאמן, וזה שלא כשיטת רבינו תם הסובר שאינו נאמן אלא כששתק והודה לו;

אשתו זינתה בעד אחד, שאמר לו עד אחד: "אשתך זינתה ואסורה היא עליך", ושותק הבעל, מהו!

אמר אביי: נאמן (2) העד והרי היא אסורה עליו.

רבא אמר: אינו נאמן, כי הוי דבר שבערה, ואין דבר שבערה פחות משנים. (3)

אמר אביי: מנא אמינא לה, מנין למדתי כסברתי?

דמעשה בההוא סמיא, דהוה מסדר מתנייתא

אלא באיסורין בלבד, ונמצא שמפני נאמנותו של עד הוא, ולא מטעם הודאתו, שאפילו הוא יודע בעצמו שלא שתק מפני הודאה חייב, ומשום הכי אתי שפיר לישנא דנאמן".

ד. ובתוספות ביבמות פח א מבואר לשיטת רבינו תם, כשיטת הר"ן שאין השתיקה עצמה כהודאה גמורה, [והוכיחו כן, ממה שאמרו "נאמן", וממה שעד פסול אינו נאמן, ועוד], אלא שבגדר הדברים מפרשים הם, "כיון דשתיק נראה לו אמת ויודע קצת שיש רגלים לדבר"; אך לשון התוספות בסוגייתנו לקמן בד"ה רבא, משמע שהם סוברים כפשוטו ששתיקה כהודאה גמורה היא, וכפי שיבואר בס"ד בהערות שם, אלא שהש"ך ביוורה דעה סימן קכו סק"י השוה את שיטות התוספות בשני המקומות, ראה שם.

ה. ובטעם הדבר שצריכים אנו — לפי שיטת רבינו תם ורש"י — לשתיקתו, אף שבכל התורה קיימא לן שעד אחד נאמן באיסורין, [והמקור לזה הוא ממה שהאמינה התורה כל אדם על הפרשת תרומה, ועל השחיטה ועל ניקור הגיד ועל החלב, וכמו שכתב רש"י בגיטין ב ב, או ממה שהאמינה התורה את הזבה על ספירתה וכמו שנאמר "וספרה לה", וכמו שכתבו תוספות בגיטין ב ב ד"ה עד], נאמרו בראשונים ובאחרונים שלשה פירושים:

האחד: עד אחד נאמן להתיר ואינו נאמן לאסור [כמבואר בתוספות בסוגייתנו]; ונתחבטו המפרשים בסברת הדבר, שהרי לכאורה כל שכן

הוא; וב"פני יהושע" הזכיר סברא, דלהתיר הוא נאמן משום ש"אין אדם חוטא ולא לו", מה שאין כן לאסור.

השני: משום ד"איתחזק היתירא", ואין עד אחד נאמן נגד "איתחזק" לדעת אביי, [ואילו הראשונים — החולקים על רבינו תם — כתבו, שאף אם עד אחד אינו נאמן נגד "איתחזק איסורא", מכל מקום "איתחזק היתירא" לא אמרינן, והאחרונים נתחבטו בביאור החילוק].

השלישי: לפי מה שכתב ב"תוספות רי"ד" שהובא בהערה לעיל, שהיה מקום לומר שעדות על אחר שאכל חלב או שנטמאו טהרותיו או ששורו נפסל, הרי היא כעדות ממונות, ואם כן יש לומר לשיטת רבינו תם וסייעתו, שאכן משום זה אינו נאמן העד לבדו, אם לא שנצטרפה שתיקתו של בעל הדבר; וכסברא זו יש ללמוד מדברי ה"שער המלך" בהלכות שגגות [ראה שם מה שכתב ליישב לשיטת רבינו תם, למה עד אחד נאמן בלי שתיקה לפסול את המקוה].

2. גירסת התוספות והראשונים היא: "אמר אביי היא היא", כלומר: דין "אשתך זינתה" כדין "אכלת חלב", וכדין שאר האופנים שנוכרו לעיל.

3. א. ומשום דילפינן "דבר דבר" ממון, כמבוארת גזירה שוה זו לעיל.

ב. הקשו התוספות: כיון דשותק ושתיקה כהודאה דמיא למה לא תיאסר עליו, וכי לא יוכל

לביתו של הסומא, ואילו הסומא הלך באותה עת בדרך אחרת לבית מדרשו של שמואל; כשחזר השליח מביתו של הסומא, העיד לסומא על אשתו, שזינתה באותה עת, ובא הסומא לפני שמואל לשאול בדינו, אם מותרת היא לו].

אמר ליה שמואל לאותו סומא: אי מהימן לך העד [אם הוא נאמן עליך], כי אז זיל אפקה [לך ותן לה גט], ואי לא מהימן לך, כי אז לא תפיק את אשתך!

קמיה דמר שמואל, יומא חד נגה ליה לסמיה ולא הוה קאתי, שדר שמואל שליחא אבתריה דסמיה, אדאזיל שליח לביתו של הסמיה בחדא אורחא, אתא איהו הסמיה בחדא אורחא, כי אתא שליח מבית הסמיה, אמר לסמיה: "אשתו זינתה"; אתא לקמיה דמר שמואל.

[מעשה בסומא שהיה רגיל לסדר ברייתות לפני שמואל, וביום מן הימים איחר אותו סומא לבוא, ושלה שמואל שליח אחריו שימהרנו לבוא; הלך השליח בדרך אחת

היא נאמנות של העד ולא נאמנות של שתיקה, אם כן סובר אביי, שהעד נאמן אפילו בדבר שבערוה, במקום שמצטרפת אליו שתיקה, ועל זה חלוק רבא.

ואף לשיטת התוספות בסוגייתנו לפי מה שגרסו "היא היא", משמע לכאורה, שכשם שבשאר האופנים שהזכיר אביי, מועילה שתיקתו לאסור שלא מדין "שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא", אם כן אף כאן אין הטעם משום דבשתיקתו "שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא", אלא מאותו טעם ששתיקתו מועילה בשאר האופנים, מאותו טעם מועילה היא ב"אשתך זינתה"; אך מלשון התוספות שלא הקשו על אביי אלא על רבא, משמע קצת, שלפי אביי אכן הטעם הוא משום "שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא"! ואף שאמר אביי "היא היא", אינו אלא לענין ששתיקתו נחשבת הודאה.

ולשיטת הראשונים שהנאמנות היא נאמנות גמורה של עד אחד, סברת אביי היא — כמבואר ברשב"א כאן — שעד אחד נאמן בדבר שבערוה במקום שאין בעל הדבר מכחישו, שלא הוקש לממון אלא במקום הכחשה, ואילו רבא סובר שאף בשותק אין עד אחד נאמן; ופירש שם עוד פירוש, שאינו אלא מדרבנן, ראה שם.

לעשותה עליו חתיכה דאיסורא! ? [ביאור קושייתם: מאחר שלא נחלק רבא על אביי במימרותיו הקודמות, אם כן משמע שהוא מודה לאביי, ואם כן תיקשי: תיפוק ליה משום "שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא"].

ותירצו: "דקסבר רבא, דטעמא דשותק מהימן, לאו משום דשתיקה כהודאה דמיה, אלא משום דאיכא רגלים לדבר מהימני ליה, וכיון שאין האיסור מכח עדות הבעל, אלא מכח עדות העד, לא מהימנינן ליה, דעד אחד אינו נאמן בדבר שבערוה".

והנה ממה שכתבו: "דקסבר רבא", משמע בהדיא — כמו שכתב ב"שער המלך" סוף פרק ג משגגות — שזו היא סברתו של רבא, אבל אביי אינו סובר כן, ולדעתו השתיקה היא שתיקה גמורה שהיא כהודאה; [ותמהו האחרונים על הש"ך ביורה דעה סימן כזו סק"י שהשוה את דברי התוספות בסוגייתנו, עם דבריהם ביבמות פח א שהנאמנות היא של העד מכח רגלים לדבר; והרי מתוספות מבואר, שזו היא סברתו של רבא ולא סברתו של אביי! ?]

ב. סיכום ביאור מחלוקת אביי ורבא לשיטת השונות:

לשיטת התוספות ביבמות והר"ן, שהנאמנות

והוכיח אביי ממעשה זה שעד אחד נאמן על הזנות כשהלה שותק:

מאי לאו, האם לא כן שכוונת שמואל היתה: **אי מהימן עלך דלאו גזלנא הוא**, אם נאמן הוא עליך שאינו גזלן וכשר הוא לעדות, כי אז תוציא, ואם אינו נאמן עליך שאינו גזלן, כי אז לא תוציא את אשתך; הרי שאם העד כשר הוא לעדות, הרי הוא נאמן. (4)

ומפרשת הגמרא: **ורבא** — הסובר שאינו נאמן — אמר לך: כך אמר שמואל: **אי מהימן עלך כבי תרי, זיל אפקה ואי לא לא תפקה**, אם נאמן עליך עד זה כשנים, כי אז תוציא, ואם לא, לא; ואם כן אין הוכחה ממעשה זה, שדי בעדותו של סתם עד אחד.

ואמר עוד אביי: מנא אמינא לה, מנין למדתי כסברתי? מהא דתניא:

מעשה בינאי המלך, שהלך למדינת כוחלית [כך שמה] שבמדבר, וכיבש שם ששים כרכים, ובחזרתו היה שמה שמוחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל.

אמר להם ינאי לחכמי ישראל: אבותינו היו אוכלים מלוחים [מיני ירקות הם, ומאכל עניים הוא], (5) **בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש השני, ומשום שהיו עניים, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו**, כלומר: נאכל אותם זכר לעניות שהיתה, ולהודות לקב"ה על שעכשיו הצליחנו והעשירנו —

והעלו באותה סעודה שעשו לאחר הנצחון מלוחים על שולחנות של זהב, ואכלו.

והיה שם אדם אחד, שהיה איש ליץ, בעל לב רע, ואיש בליעל, ואלעזר בן פועירה שמו. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך:

ינאי המלך! דע, שלכם של פרושים [כוונתו לחכמי ישראל] עליך, כלומר: שונאיך הם, ואין הם שמחים בשמחתך!

אמר לו ינאי לאלעזר: **ומה אעשה כדי להוכיח שאכן כדברייך כן הוא?**

אמר לו אלעזר לינאי שהיה גם כהן גדול: **הקם להם בציץ שבין עיניך**, (6) כלומר: תן

מיושב, [וכמו שכתב הר"ן], וכן מיושב על דרך פירוש התוספות ביבמות פח א בדעת ר"ת, [וכמו שכתבו התוספות שם].

5. ציין רש"י כאן את הפסוק [איוב ל ד]: "הקוטפים מלוח [מ"ם פתוחה] עלי שיח", ופירש רש"י שם: בהיותם במדברות היו קוטפים להם מלוחים על אילנו היערים ואוכלים.

6. כתב רש"י: "ואף על גב דלאו שעת עבודה, מכל מקום היה מותר, כדאמר בפרק ב [לעיל נד א] בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן".

4. מהמבואר כאן בגמרא, שאם הוא גזלן ופסול לעדות אינו נאמן — הוכיחו הראשונים, שאי אפשר לפרש בדעת אביי שהשתיקה עצמה היא כהודאה [וכאשר נראה מפשטות דברי רבינו תם, וכאשר משמע שכן היא שיטת התוספות בסוגייתנו], שהרי אם כן מה לנו ולכשרותו של העד?!?

ועוד הקשו מכאן עליו, שהרי הסמיא לא היה יכול לדעת אם אמת בפיו או לא, שהרי הוא היה בדרך בשעה שזה ראה מה שראה, ואיך שייך לומר שהוא מודה למה שאינו יודע!?

ואולם על דרך פירוש הר"ן ברבינו תם —

ויברלו חכמי ישראל בזעם של ינאי, כלומר: פרשו חכמי ישראל מינאי בשל זעמו.

ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך! היתכן, שהדיוט שבישראל כך הוא דינו לסבול חרפתו ולא להנקם, ואף אתה שהינך מלך וכהן גדול כך הוא דינך לסבול חרפתך מבלי להנקם בהם?!?

אמר לו ינאי לאלעזר: ומה אעשה להם לחכמי ישראל?

אמר לו אלעזר לינאי המלך: אם אתה שומע לעצתי, רומםם!

אמר לו ינאי לאלעזר: ותורה מה תהא עליה, אם אהרוג את חכמי ישראל.

אמר לו אלעזר לינאי: הרי ספר התורה ברוכה ומונחת בקרן זוית ובתוכה כתובים המצוות, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד, כלומר: מה צורך בחכמי ישראל והרי תורה לפנינו וילמדו בה.

ציץ הקודש על מצחך, ותראה שהם ימחו כך מלהיות כהן, ואף שהנך מזרע אהרן [שהיה ינאי מכהני בית חשמונאי].

ואכן הקים להם ינאי לחכמי ישראל בציץ שבין עיניו.

והיה שם זקן אחד, ויהודה בן גדידה שמו, ויאמר יהודה בן גדידה לינאי המלך:

ינאי המלך! רב לך כתר מלכות [די לך בכתר מלכות], והנה כתר כהונה לשאר זרעו של אהרן; ולפיכך אמר כן, אף שגם הוא היה מזרעו של אהרן, משום שהיו אומרים על ינאי: אמו של ינאי נשבת במודיעים⁽⁷⁾ קודם שנישאת לאביו,⁽⁸⁾ והשבויה פסולה מדרבנן לכהונה מחשש שנבעלה לגוי הפוסלה מן הכהונה, וינאי בנה שנוולד מכהן הבא על השבויה, הרי הוא חלל מדרבנן, ואינו ראוי לכתר כהונה.

ויבוקש הדבר, נתן ינאי הוראה לבדוק ולעיין בדבר, האמנם כדבריהם כן הוא, ולא נמצא, לא ניתן היה להוכיח את הדבר, ולקמן מפרש לה.

והריטב"א האריך בזה וחלק על רבינו תם, ולכן פירש דשלא כדין עשה ינאי.

7. כרך של בית חשמונאי היה, וכתב היעב"ץ שהגירסא הנכונה היא: מודיעית, ומודיעים מקום אחר הוא, ראה שם.

8. כן פירש רש"י; ורבי עקיבא איגר [ליקוטם הנדמ"ח בד"ה במה שכתבת] תמה על רש"י מה הכריחו לזה?! וראה עוד שם.

והתוספות כתבו, שאינם מותרים ליהנות בהן, אלא מיד שהיו יכולים להפשיטן, צריכים היו להפשיטן, שהרי מבואר שם הטעם משום ש"לא ניתנה תורה למלאכי השרת"!!?

והריטב"א תמה בסגנון אחר, והוא: ששם לא אמרו אלא בשוגג, וראה שם ברש"י ובהערות שם.

ופירשו התוספות בשם רבינו תם, שבציץ נאמר "והיה על מצחו תמיד", ומשמע דמותר שלא בשעת עבודה, אבל בשאר בגדים, לא, רק שאין צריכין להפשיטן מיד.

ומכאן מוכיח אב"י כשיטתו.

שהרי **היכי דמי?** מה כוונת הברייתא שביקשו ולא מצאו שנשבתה אמו של ינאי?!

אילימא, שמא תאמר: **דבי תרי אמרי אישתכאי ובי תרי אמרי לא אישתכאי**, [שני עדים העידו שנשבתה אמו, ושנים העידו שלא נשבתה] — כך הרי אי אפשר לומר, כי:

אם כן למה שנינו "ויבוקש הדבר ולא נמצא", דמשמע שהחזיקוהו בחזקת כשרות?! שהרי **מאי חזית דסמכת אהני כמורך אהני** [מה ראית לסמוך על שני העדים האומרים שלא נשבתה אמו, והרי יש לך מאידך גיסא לסמוך על שני העדים המאשרים את שביית אמו], ומספק היה לנו לפוסלו מן הכהונה?! (12)

אלא בהכרח, שהיה **עד אחד** המעיד על

שתק ינאי ולא ענהו, ועשה כעצתו — כדלקמן, אלא שתוך כדי הבאת הברייתא, מביאה הגמרא את דבריו של רב נחמן בר יצחק: **אמר רב נחמן בר יצחק:**

מיד נזרקה בו בינאי מינות (9) **דהוה ליה למימר לאלעזר בן פועירה: תינה תורה שבכתב, אכן כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד, אך תורה שבעל פה שהיא עוברת בקבלה מדור לדור על ידי חכמי ישראל — מאי?! והרי מי ינחיל את התורה שבעל פה, אם יהרגו חכמי ישראל.**

וממשיכה הגמרא להביא את המשך הברייתא:

מיד ותוציץ (10) **הרעה על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו — בשליחותו של ינאי — כל חכמי ישראל.**

והיה העולם משתומם [שמם מן התורה], **עד שבא שמעון בן שטח שנמלט מחרבו של ינאי**, (11) **והחזיר את התורה ליושנה.**

יותר ממה שהקפידו עליו שמונים שנה ששימש בכהונה גדולה, וראה מה שהביא בשם הרמב"ן ליישב, ומה שכתב הוא עצמו ליישב; ולדבריהם שלא כד"ן עשה ינאי בציץ שלבש, ראה דבריהם; אבל לשיטת רש"י ותוספות, כד"ן עשה כמבואר בהערה לעיל.

10. פירש רש"י שני פירושים:

האחד: מלשון הכתוב במטהו של אהרן: "ויציץ ציץ ויגמול שקדים".

השני: שהוא מלשון ניצוץ המבעיר גחלת.

11. אחי אשתו של ינאי היה, והחביאתו.

12. הקשה רש"י: והרי בספק מעמידים את האדם על חזקתו הראשונה, ואם כן יש לנו

9. א. כן צריך לומר, ויד הצנזור היא שפגעה בגירסא הנכונה.

ב. בגמרא ברכות כט א מבואר לדעת אב"י [ורבא נחלק עליו], שינאי, הוא יוחנן כהן גדול ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה, ונעשה צדוקי; וכתב הריטב"א כאן: "פירוש: וזו היא מינות שהיה לו לבסוף, דינאי זה זהו האמור בברכות כט א שהוא יוחנן כהן גדול"; וכתב עוד שהיה "ינאי מלכא" אחר, שנכתב עליו ביבמות סא א, שהעלו לו כסף הרבה כדי שימנה כהן גדול, ואינו ינאי זה, שהרי הוא עצמו היה כהן גדול.

וראה ברשב"א שהביא בשם הרמב"ן לתמוה: מה ראו להקפיד ולהרהר עכשיו על כהונתו,

שבייתה, ושנים מכחישים אותו, ולפיכך הכשירוהו.

ומכאן מוכיח אב"י כשיטתו, שעד אחד האומר "אשתך זינתה" והוא שותק, שהוא נאמן.

וטעמא דקא מכחשי ליה בי תרי [משמע

שלכך לא האמינוהו לעד, משום ששנים הכחישוהו] ואין עד אחד נחשב כלום במקום שנים. **הא לאו הכי**, אבל אם לא היו באים שנים ומכחישים אותו, כי אז **מהימן** העד, הרי למדנו כשיטת אב"י, שעד אחד נאמן בדבר שבערוהו, כשבעל הדין שותק.⁽¹³⁾

להעמיד את אמו של ינאי על חזקתה, ואם כן הרי ניחא ש"לא נמצא" כי העמידה על חזקת כשרות!?

ותירץ רש"י: "הני מילי אי הואי איהי קמן [אילו היתה באה אמו של ינאי לפנינו], והיתה באה לבית דין להתירה, אבל בנה זה הנדון, אין לו חזקה דכשרות, שהרי מעידים על תחילת לידתו בפסול", כלומר: אם משום חזקת כשרות של האם, הרי אינה לפנינו, ואם משום חזקת כשרות של ינאי עצמו, הרי אין לו חזקת כשרות, כי אנו דנים שמא נולד פסול ומעולם לא היה כשר.

וכתב ב"שערי ישר" שער ב פרק ב, שאין כוונת רש"י לומר, שאף אם נעמיד את האם על חזקתה, לא יועיל זה לבנה; אלא כוונת רש"י היא, שאם היה הספק נוגע אל האם והיתה ניתרת מחמת חזקה זו, כי אז היה נותר גם הבן ממילא, כיון דפסולו של הבן מחמת האם הוא, אלא כיון שהאם אינה באה לבית דין, ואין אנו דנים עליה כלל, לכן לא שייך להעמידה על חזקתה, ועלינו לדון רק על הבן, והבן הרי אין לו חזקת כשרות.

וכבר העירו האחרונים על שיטת רש"י, דמאי שנא, ממי שטבל במקוה ונמדד המקוה לאחר זמן ונמצא חסר, שמכח חזקת המקוה שהיה מלא בתחילה, אנו מכשירים את הטובל בו — כמבואר בנדה ב ב, וכאן בעמוד ב — הרי שאם כי אין מה לדון על המקוה, שהרי ודאי חסר הוא לפניך, מכל מקום דנים אנו עליו לענין הטובל

בו, או כפי שפירש ב"שערי ישר" שם, שהטובל עצמו יש לו את חזקת המקוה היות והוא תלוי בו, ואם כן הוא הדין כאן, וראה שם ב"שערי ישר" שפירש כן את כוונת קושיית התוספות [בבא בתרא דף לב ד"ה אן אחתנין] על דברי רש"י.

ובתוספות כאן הקשו עוד מסוגיית הגמרא בכתובות יג א "מאן דמכשיר בה מכשיר בבתה", וראה ב"שיעורי רבי שמואל" כתובות סימן טז, שהאריך בביאור קושייתם.

והתוספות בכתובות כו ב ד"ה אן, הביאו בשם רבינו תם, שלא העמידה בחזקת כשרות משום שכל הנשים היו בחזקת שביות, והתוספות דחו שם פירוש זה.

ופירשו שם [וכן פירשו כאן], ש"תרי ותרי ספיקא דרבנן", פירוש: מדרבנן אין מעמידים על חזקה במקום שיש שתי כתות עדים המכחישות זו את זו, כלומר: היות ויש כת אחת המעידה שהיא שבויה, אי אפשר — מדרבנן — להכריע נגדה על ידי חזקה; וראה בריטב"א שהאריך מאד בתירוץ זה.

13. **ביאור דמיון ענין ינאי ופסלותו, למחלוקת אב"י ורבא:**

א. הראשונים [הביאם הר"ן] הקשו על ר"ת, הסובר שהנאמנות היא מכח שתיתקו של בעל הדבר, שא"כ האיך האמינו לעד, והרי ודאי צווח היה עליהם מתחילה ועד סוף, צא וראה מה

ורבא — החולק וסובר שאין עד אחד נאמן בדבר שבערוה ואפילו הלה שותק — אמר לך: **לעולם** לא היתה זו עדות של אחד

שהוכחשה על ידי שנים, אלא היתה זאת עדות מנוגדת של **תרי ותרי**, שנים מעידים על אמו שנשבתה, ושנים מבטלים עדות זו.

עלתה בהם [שהרי הרגם], "אלא ודאי, אפילו באומר איני יודע כל שאינו מכחישו — נאמן". וכתב בזה הר"ן: "וקרוב אני לומר, שכל ששתק בשעה שהעיד העד היא שתיקתו כהודאה, שאף על פי שהוא לא ידע בדבר כלום חשבינן שתיקתו כהודאה, ועובדא דינאי נמי, אפשר שפעם אחד שתק הוא או אמו לדברי העד, והתורה האמינתו", וכוונתו היא, שאם כי שני העדים המכחישים באו עכשיו, כדמשמע מן המעשה, מכל מקום העד האחד שהוא היה מקור השמועה שנשבתה אמו, כבר בא לפני זמן רב, וידעו חכמים ששתקה אמו או שינאי שתק.

ב. עוד צריך לבאר בסוגייתנו, כיצד מתקשר מעשה זה למחלוקתם של אביי ורבא, שלא נחלקו אלא ב"דבר שבערוה"; ואם כן בהכרח שהנידון שלפנינו חשוב "דבר שבערוה", ויש לברר מה הוא הפרט שנחשב "דבר שבערוה", האם הנידון אם זינתה אמו של ינאי עם השבאים הוא הנחשב "דבר שבערוה", או שמא היות ואנו דנים על פסול לכהונה של אם ינאי הוא הנקרא "דבר שבערוה", או שמא פסול חללות של ינאי הוא הנקרא "דבר שבערוה"? ויש בזה כמה שיטות, וכפי שיבואר:

ג. בתוספות רי"ד בד"ה רבא אמר [וכתבו המגיחים שדיבור זה אינו מהתוספות רי"ד אלא מהריטב"א, ובדפוסים החדשים השמיטוהו] מבואר, שה"מעיד על אשה שנשבתה או שהיא גרושה וחלוצה לפוסלה מן הכהונה כדבר שבערוה הוא, כדמוכחא שמעתין", הרי שמשום העדות על אם ינאי שנשבתה ונפסלה לכהונה, הוא דחשיב "דבר שבערוה", [וראה ב"שב שמעתתא" שמעתתא ו פרק טז, שהביא

דבריו, ראה שם וצריך תלמוד].

ד. ואולם אי אפשר לפרש כהרי"ד, לפי שיטת הרמב"ם בפרק טז מהלכות סנהדרין, שלהעיד על אשה שהיא גרושה או זונה ופסולה לכהונה, אין זה "דבר שבערוה" אלא כשאר איסורים הוא, שעד אחד נאמן בהם, והרי קיימא לן כרבא, שבדבר שבערוה אין עד אחד נאמן, ובהכרח שאין זה "דבר שבערוה", ואין לחלק בין שבויה לאלו, וכמו שהעיר בכל זה ה"שב שמעתתא" שם.

[ואולם ראה ב"חזון איש" — בליקוטים הנדמ"ח סד"ה ונראה דלרבא — שנראה מדבריו שהוא מבין ככוונת הרי"ד "דכיון שהעדות היא על אביו שנשא גרושה [או שבויה] זה הוא עדות בערוה, ועל זה לא מהימן עד אחד", ראה שם היטב בכל דבריו; ולפי זה אין סתירה מפורשת בין דברי הרי"ד לדברי הרמב"ם, ומיהו ראה שם בד"ה כ' הרמב"ם שאף הוא נוקט דיש בזה סתירה, כי מאחר שביאת כהן בגרושה מיקרי דבר שבערוה אם כן להעיד על אשה שהיא גרושה לפוסלה לכהן, הוי עדות בדבר שבערוה].

ה. וב"מחנה אפרים" עדות סימן יג, כתב שאף לשיטת הרמב"ם שעד אחד נאמן לומר גרושה או זונה היא, הכא שאני, כיון "שכבר נישאת לכהן והוי ערוה עליו, וכן נמי בנה הוי בן הערוה, ולהכי אין עד אחד נאמן לומר בן גרושה הוא, אבל כל שלא נשאת עדיין לכהן, אין הגרושה שם ערוה עליה, אלא הרי היא כשאר פנויה, שאינה נקראת ערוה, אלא לאחר שתנשא לכהן".

וב"קהלות יעקב" הנדמ"ח ביבמות סימן לג

המבטלים את העדות הזימו את הראשונים ואמרו עליהם "עמנו הייתם באותה שעה שאתם מעידים על שביית אם ינאי, ואין אתם יכולים להעיד כלל על כך", וסומכים אנו על אלו המזימים, לפי שהתורה האמינה לעדי הזמה יותר מן הראשונים.

ואולם, לא היה הניגוד על ידי הכחשה, כי אם כן תיקשי: מאי חזית דסמכת אהני, סמוך אהני!

והמעשה היה **כדאמר רב אדא בר מניומי** לענין אחר, שהעמידו **בעדי הזמה**. **הכא נמי, בעדי הזמה**. שאותם השנים

הרמב"ם היא, שיש זונה מביאות ש"תפסי קידושין", ויש לומר, שהרמב"ם עוסק בהלכות סנהדרין, בזנות מביאה ש"תפסי קידושין", ראה שם ברמב"ם; וראה עוד ב"קהלות יעקב" הנדמ"ח יבמות סימן לג ד"ה והנראה עוד, שתמה על עיקר פירושו של בעל נתה"מ, שיהיה הדין משתנה לפי סיפור העדות, ולא לפי תוצאת הדין היוצא מן העדות, ראה שם].

ז. **ורבי עקיבא איגר** [ראה שם במה שהשיב על דבריו, ובמה שהובא בליקוטים הנדמ"ח דף זה ד"ה במה שכתבת], רצה לבאר לפי שיטת המרדכי, שהנידון כאן הוא באופן שהיא נשבית אחר שנשאה אביו, [ולא כרש"י שנשבת קודם שנשאה אביו], ולכן הו"ד "דבר שבערוה" משום ש"אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה" [כמבואר ביבמות נו ב], ואם כן טומאה כתיב בה כעירות [כמבואר ביבמות יא א], ולכן הוא "דבר שבערוה".

ח. והנה בעמוד ב, הוכיח רבא כשיטתו, ממה שאמרו בברייתא שלהעיד על כהן שהוא "בן גרושה" אין אחד נאמן אלא "פסולו בשנים"; והקשה ב"שב שמעתתא" [שמעתתא ו פרק טו], לשיטת הרמב"ם, למה פסולו בשנים, והרי אם להעיד על גרושה אינו דבר שבערוה לשיטתו, הוא הדין להעיד על "בן גרושה", ולמה "פסולו בשנים"?! וחדש ב"שב שמעתתא", שאכן אינו "דבר שבערוה", מ"מ צריך שנים משום ש"פסולו בגופו, והוא מפסולי כהונה, וכיון שהוא מפסולי קהל כהונה, לזה הוא דבעינן

ד"ה ואפשר, כתב לבאר דברי ה"מחנה אפרים", דכל שבא לאוסרה על בעלה הוה ליה כעין עדות דהפקעת ממון, דהא אי אסורה לו פקע שיעבודי אישות שיש להם זה על זה, ומשום הכי הוי בדין דבר שבערוה; [ועיקר סברא זו מבוארת ב"אבני מלואים" סימן מו סק"ה, אך לא פירש בזה את סוגייתנו].

[והנה באותה שעה כבר שימש ינאי שמונים שנה בכהונה גדולה, כדסבר אב"י גופיה בברכות כט א, ונצטרך לומר שאמו ואביו האריכו ימים כמותו, ואף יפה כח האב מכח הבן ועדיין בין החיים היו, שאם לא כן, וכי אטו נאמר שאף על פי כן הו"ד עדות בדבר שבערוה!].

וראה ב"חזון איש" [ליקוטים הנדמ"ח כאן בד"ה כ' הרמב"ם] שהביא בשם "שער המלך" בשם ה"מחנה אפרים" באופן אחר: "דבאמת להעיד על הגרושה שהיא אסורה לכהן לא הו"ד דבר שבערוה [כמבואר ברמב"ם], אבל עדות על הביאה הו"ד דבר שבערוה", [וראה שם שהקשה מ"זונה" שהכשיר הרמב"ם בעד אחד].

ו. ובעל "נתיבות המשפט" בתשובתו לרבי עקיבא איגר [הובאו דבריו בתוך תשובת רעק"א מהדור"ק סימן קכה בד"ה ומ"ש מעכ"ת על], כתב לבאר סוגייתנו ד"כל שמעיד על ערוה שזינתה או נתיחדה עם האסור לה, שלא תפסי עמו קידושין [כגון גוין] הו"ד כמעיד על דבר שבערוה"; [ואף פירוש זה לא יתכן לכאורה לפי שיטת הרמב"ם הסובר שלהעיד על אשה שהיא זונה אין זה דבר שבערוה; אלא ששיטת

ואיבעית אימא לפרש את מעשה ינאי לפי דעת רבא, כדרבי יצחק!

דאמר רבי יצחק: שפחה הכניסו תחתיה. שבאו שני עדים אחרים, ואמרו: היינו עמה כל הזמן, וכשרצו השבאים לקחתה כדי לפוסלה, הכנסנו להם שפחה תחתיה, והיא בכשרותה עומדת.⁽¹⁴⁾

אמר רבא, הסובר שעד אחד בדבר שבערוה אינו נאמן, ואפילו הלה שותק:

ב-10 מנא אמינא לה, מנין למדתי כן? (1)

מהא דתנן: אמר רבי שמעון: מעשה במגורה [בריכת מים למקוה] של דסקים [שם אדם או שם מקום] ביבנה, שהיתה עומדת בחזקת שלימה [מליאה ארבעים סאה כשיעור הכשר מקוה], ומדדו אותה לאחר שטבלו והטבילו בה, ונמצאת חפירה [פחותה משיעור הנצרך למקוה] —

כל טהרות שנעשו על גבה של אותה מגורה מאז שידוע היה שהיתה שלימה ועד שמדדוה, נחלקו בהם רבי טרפון ורבי עקיבא:

היה רבי טרפון מטהר אותם, כדמפרש טעמא ואזיל.

ורבי עקיבא מטמא היה אותם, שמא נחסרה כבר המקוה בעת שהטבילו, ומפרש טעמיה ואזיל.

אמר רבי טרפון: והרי מקוה זה בחזקת שלם הוא עומד, ומספק אתה בא לחסרו — אל תחסרנו מספק, שהרי קיימא לן בכל התורה: "העמד דבר על חזקתו הראשונה".

אמר רבי עקיבא: אדרבה, והרי אדם זה בחזקת טמא הוא עומד, ומספק אתה בא לטהרו — אל תטהרנו מספק, שהרי קיימא לן: "העמד דבר על חזקתו".

כלומר: רבי טרפון הכשיר משום חזקת המקוה, ורבי עקיבא טימא משום חזקת טומאה של האדם שטבל, והטהרות שהטבילו בהם.⁽²⁾

ועוד (3) נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא, בכהן טמא [הפוסל את העבודה אם עבד בטומאה], שהיה טמא וטבל ועבד עבודה,

ששיטת רש"י היא כרבינו תם, הסובר, שאף לאביי אין העד נאמן אלא בצירוף הודאתו של בעל הדבר, ולפי זה לשונו של רש"י אינו מדוקדק כל כך, שהיה לו לרש"י לומר: "דאין עד אחד נאמן בדבר ערוה לפסול, ואפילו הלה שותק"; וכן יש לעיין בזה מלשונו של רש"י בדף סה סוף עמוד ב, ראה שם.

2. ריטב"א, וראה שם תוספת דברים במחלוקתם.

3. נתבאר על פי שיטת התוספות כפי שפירש מהרש"א [ודלא כהתוספות ישנים], ולעיקר

שנים, וכמו להעיד על אחד שהוא ממזר, דודאי בעי שנים לפוסלו לקהל ישראל", ולפי שיטתו הוא הדין שיש לבאר כן גבי ינאי, וראה דבריו ביתר אריכות בעמוד ב בהערה שם, ובמה שנכתב שם על דבריו.

14. נתבאר על פי תוספות ר"י הזקן, שכוונת דבריו נראה כפי שנתבאר, וראה גם בריטב"א.

1. כתב רש"י: "מנא אמינא לה דאין עד אחד נאמן בדבר ערוה לפסול, ואפילו אין לו מכחיש", והנה נתבאר בהערה לעיל בשם הר"ן